

ISSN 1300-1458

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 3 • Bahar 2006

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Yıl: 2 Sayı: 3 Bahar 2006

Sahibi Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof.Dr. Mustafa YILMAZ

Editör Yrd.Dr.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Dr. Yasemin DOĞANER

Yayın Kurulu Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan)
Doç.Dr. Fatma ACUN
Doç.Dr. Adnan SOFUOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER
Dr. Yasemin DOĞANER
Dr. M. Derviş KILINÇKAYA

Yayına Hazırlayan Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Dr. Yasemin DOĞANER

Hakem Kurulu Prof.Dr. Dursun Ali AKBULUT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun.

Prof.Dr. Gökhan ÇETİNSAYA
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İstanbul.

Prof.Dr. S. Esin DAYI
Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Prof.Dr. Temuçin Faik ERTAN
Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Prof.Dr. İhsan GÜNEŞ
Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskişehir.

Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya.

Prof.Dr. Hikmet ÖZDEMİR
Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Prof.Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara.

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ
Ortadoğu Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Doç.Dr. Gümeç KARAMUK
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara.

Doç.Dr. Yusuf SARINAY
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Atatürk Dönemi Türk Siyasal Elitinin Profili

Yasemin DOĞANER

Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖZET

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yönetimde bulunan siyaset kadrosuna bakıldığında aynı amaç etrafında toplanarak Millî Mücadeleyi gerçekleştirmiş, genç, idealist, eğitilmiş, yenileşmeye açık dünya görüşüne sahip ve çoğunlukla asker-memur kökenli kişilerden oluştuğu görülmektedir. İlk TBMM döneminde heterojen bir yapıya sahip olan ve ülkedeki her kesimin temsil edildiği idealist yapıdaki Meclis, her geçen gün homojenleşmiş ve bürokratik yönetim biçiminin kuvvetlendiği bir yapıya dönüşmüştür. Dinamizmini milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkelere dayanan ve meşruiyetini her zaman anayasal demokrasiye dayandıran bu yapı, yeni rejimin kökleşmesinde siyasal elitin gösterdiği kararlı tutum sayesinde başarılı bir gelişim çizgisi takip etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elit, Kadro, Cumhuriyet, TBMM, Yönetim.

SUMMARY

The Profile of Turkish Political Elites of Atatürk's Period

When the political echelon in the first years of the Republic is studied, it is noted that it is composed of a group of idealist, educated and reform minded young people, who are veterans of the National Struggle and mostly of soldier-civil servant origin. The Turkish Grand National Assembly, which was in its ideal heterogeneous shape as represented by all parts of the country in its early stage, has gradually evolved into a homogenous body with strengthened bureaucratic component. The new structure, which got its dynamics through nationalism, populism and secularism and based its legitimacy always on constitutional democracy, has maintained a successful development path, thanks to the determined stance taken by the political elite.

Key Words: Political Elite, Cadre, Republic, TGNA, Management.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunun yenileşme hareketleri devletin idari mekanizmasında da değişiklik yapma ihtiyacını beraberinde getirmiş ve zamanla bürokratik yapı Osmanlı'nın yönetim yapısında ağırlık kazanmaya başlamıştır. Osmanlı bürokrasisinde yer alan yöneticiler devletin sürekliliğini sağlamak için değişimin öncülüğünü yapmışlardır¹. Tanzimat ile başlayan bu süreç, İkinci Meşrutiyet döneminde İttihatçı kadro ile kendini göstermektedir. Bu dönemde ağırlığını hissettiren bu yaklaşım Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdürmüştür.

İnkılâbın kadrosu denildiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeliği ile başlayan, Millî Mücadele sırasında önemli görevler üstlenen ve Cumhuriyet'in kurulmasında ve sonrasında etkili rol oynayan çoğunlukla parlamenter, asker, bürokrat ve gazeteciler akla gelmektedir. Cumhuriyet rejiminin çekirdek kadrosunu oluşturanları sosyo-ekonomik anlamda *asker-sivil bürokratik sınıf* olarak tanımlamak da mümkündür². Kurulan Cumhuriyet'in ardından peş peşe yapılan inkılapların oluşumunda ve uygulanmasında bizzat veya dolaylı olarak görev alan kadro hakkında spesifik bir çalışma bulunmamasıyla birlikte, özellikle birinci Meclis'ten itibaren TBMM'nin farklı dönemlerine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında inkılapçı kadronun çoğunlukla Meclis'e girmiş olduğu düşünülürse, Meclis'in farklı dönemlerini incelemekle bu kadroya ilişkin genel fikirler edinileceği görülecektir. Ancak burada yapılmaya çalışılan çok genel olarak da olsa Meclis içinde veya dışında inkılapların ideolojisini oluşturan uygulamaların savunucusu ve takipçisi olan inkılapçı kadronun ortak özelliklerine değinmektir. Ülkede tek parti idaresinin hakim olduğu yıllarda, eğitimi ve bağlı buldukları çevrenin sosyal değerleriyle donanımlı yönetici kitle, inkılapların hayata geçirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Konumuz sınırları içinde 1920'de kurulan ilk Meclis'ten başlayarak, 1935 yılı beşinci dönem TBMM'ye kadar görev almış olan inkılapçı kadronun sosyo-ekonomik profili genel hatlarıyla çıkarılmaya çalışılacaktır.

Atatürk Dönemi TBMM Üyelerinin Özellikleri

Türk modernleşme modeli çeşitli çalışmalarda farklı yönleriyle bugüne kadar incelenmiş ve bu konuda farklı yorumlar getirilmiştir. Black'e göre Türkiye'deki modernleşme veya kendi tabiriyle çağdaşlaşma modeli daha önce çağdaşlaşan toplumların dolaylı etkisi altında gerçekleşmiştir. Kendi yaptığı sınıflamada Türkiye'yi beşinci model içine dahil ettiği siyasal çağdaşlaşma modelinin birtakım özelliklerini sıralamakta ve bu toplumlarda siyasal çağdaşlaşmanın dar ve kapsamlı biçimlerdeki girişimin görev başındaki hükümdar ve bürokratların eseri olduğunu ifade etmektedir³. Diğer bir deyişle batıdaki gelişim seyrinin aksine, Türkiye'de yenileşme veya modernleşme fikri daima yönetimde bulunanların isteği ve teşvikiyle yukarıdan aşağı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Anılan siyasal kadro da gerek Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında

1. Osmanlı bürokrasisinin özellikleri hakkında bkz. Walter Weiker, "Osmanlı Bürokrasisi: Modernleşme ve Reform", Çev. Ş. Büyükdavras-E. Oyal, *Amme İdaresi Dergisi*, Mart 1973, s.98-111.
2. Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi, Uluşçu Bir Sol Akım*, Ankara, İmge Kitabevi, 1999, s.18; Bu konuda ayrıca bkz. Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi: Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.
3. C.E. Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Ankara, Verso Yay., 1989, s.123.

gerçekleştirilecek olan inkılâbın fikri alt yapısının oluşturulmasında ve buna bağlı olarak tesis edilmeye çalışılan yeni rejimin yerleştirilmesinde önemli bir fonksiyon üstlenmişlerdir.

Daha Milli Mücadele döneminden başlayarak vatani kurtarmak ortak paydasında birleşen vatanseverler, bağlı oldukları doktrin farklılıklarını unutarak tek bir amaç etrafında bir araya gelmişlerdir. Bu amaç etrafında samimi oldukları Sivas Kongresi sırasında aldıkları bir kararla fırkacılığı reddetmelerinde kendini göstermektedir ki, bu tutumları ittihatçı-itilafçı ikilemine düşmelerini engellemiştir. İlk Meclis'i oluşturan bu kadronun siyasi karakterinin türdeş olduğu yani ortak bir amaç etrafında hareket ettiği görülmektedir⁴. Ancak bu durumun vatanın düşman işgalinden kurtarılması sonrasında yavaş yavaş değiştiği görülecektir. Başlangıçta yüzünü batı uygarlığına çevirmiş Türk inkılâbının önderlerindeki Fransız etkisi, gerek onların askerlik sanatını bilmelerinden gerekse Fransız devrimi ruhunu yansıtan fikir dalgalarının 1923 Ankara'sında yayılmasından anlaşılacaktır⁵. Ancak çağdaşlaşma fikri belli bir ivme kazandıktan sonra sıkça akli ve bilimi esas alan rasyonel düşünce tarzının geçerli olduğu vurgulanarak, batı medeniyetinin asıl hedef olduğu belirtilmiştir. Bu noktada Cumhuriyetin aydın kadrosuna düşen görev bu düşünce tarzının geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında önderlik etmek ve bir ölçüde onlara model olmaktır.

Türk siyasal elitinin içinden çıktığı TBMM'de bulunanların yaş, eğitim ve mesleki durumlarına bakıldığında onların toplumsal özelliklerine ilişkin önemli ipuçları elde edilmektedir. Milletvekillerinin yaş ortalamasının daha sonraki Meclislerde giderek yükselmekle birlikte oldukça genç olduğu görülmektedir. Cumhuriyet idaresi çok önemli mevkilere daha önceki uygulamaların aksine yeterli görülen kişileri getirmeyi tercih etmiştir. Örneğin Ziraat Bankası'nın başına 22 yaşında biri getirilmiş (Saffet Arıkan), aynı kişi 29 yaşında Millî Eğitim Bakanı olmuştur. Bunda amaç gerçekleştirilen köklü dönüşümde eski anlayışı temsil edenlerin etkisini azaltarak yeni bir zihniyet ile yani halkçı, milliyetçi, laik ve anayasal demokrasi ilkelerine bağlı olarak modern bir yapılanmayı gerçekleştirmektir. Türk siyasal eliti üzerine en kapsamlı araştırmalardan birini yapmış olan Frederick Frey'in bulgularına göre 1920'de 43 olan milletvekili yaş ortalaması, 1935'de beşinci dönemde 51,8 olmuştur⁶. En genci 24, en yaşlı üyesi 78 yaşında olan ilk Meclis'te ağırlıklı yaş ortalaması 35 ile 39 arasında yer almaktadır⁷. Yaş ortalamasının giderek artması, yeniden seçilen milletvekillerinin yaşlanmalarıyla orantılıdır. Oldukça genç ve dinamik bir kadroya sahip olan Meclis'in bu durumu ağırlıklı olarak 1920 yılında henüz 39 yaşında olan Mustafa Kemal Paşa ve onun silah arkadaşlarından oluşan kadrodan kaynaklanmaktadır. Yaş ortalamasının artması ile birlikte insanların sahip oldukları bilgi ve tecrübeleri en iyi değerlendirebilecekleri zaman dilimi olan 40-50'li yaşlarda gençliğin aceleciliğine karşı daha olgun ve soğukkanlı yaklaşımlar gösterebileceklerinin de göstergesidir. Diğer yandan İkinci Meşrutiyet döneminde ise İttihat ve Terakki, adaylarında genç olmayı aramış ve

4. Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, Turhan Kitabevi, 1981, s.219-220.
5. Arnold J.Toynbee, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, Çev: Kasım Yargıcı, İstanbul, Milliyet Yay., 1971, s.154.
6. Frederick W. Frey, *The Turkish Political Elite*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1965, s.170.
7. İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1997, s.84.

genç kuşakların ihtilal yapma anlayışı yaşlıların bürokrasiden toptan tasfiyesi ile sonuçlanmıştır.

Eğitim, Türk siyasi yapısı içinde yer almada en önemli unsur olmuştur. Tanzimat döneminde açılan batı tarzı okulların 1900'lü yıllara gelindiğinde birikimli bir kadroyu batılı değerlere uygun olarak yetiştirmiş olması, genç Cumhuriyet'in batılılaşma hedefini uygulaması için uygun bir ortam hazırlamıştır. Milletvekillerinin eğitim durumlarına bakıldığında, oldukça yüksek bir eğitim düzeyi ile karşılaşmaktadır. İlk Meclis'te yüzde 42 olan yüksek okul bitirme oranı beşinci Meclis'e gelindiğinde yüzde 75'e çıkmıştır⁸. Yüksek okuldan sonra ikinci sırada ortaokul mezunları yer almaktadır. Eğitim durumuna ilişkin tabloda dikkati çeken nokta, medrese ve özel eğitim görenlerin ilk Meclislerdeki yoğunluğudur. Başlangıçta yüzde 18 olan medrese eğitimlilerin oranı beşinci dönemde yüzde 3'lere gerilemiştir. Özellikle birinci yasama döneminde Millî Mücadeleyi destekleyen her kesimden temsilcinin Meclis'te yer alması medrese kökenli dindar kesimin çokluğunu açıklamaktadır. Bundan sonra Meclis'te iki grubun oluşmasıyla birlikte, Mustafa Kemal'in liderliğinde devam eden ilk grubun eğitim seviyesinde bir artış olduğu gözlenmektedir. Batılılaşma ile birlikte toplumda eğitime verilen önemin artışı yönetici kitlenin de buna paralel olarak eğitilmiş kesimden seçilmesine yol açmıştır. Toplumda henüz okuma yazma oranı yüzde yirmi seviyelerinde iken, yöneticilerin bu denli yüksek eğitimden geçmiş olmaları yöneticilerin seçkin bir gruptan oluştuğu fikrini pekiştirmektedir. Bu aynı zamanda toplumda önem atfedilen değerleri yönetici kesimde görme isteğinden de kaynaklanmaktadır. Ayrıca yöneticilerin laik ve batı tipi okullardan yetişen kesimi ile medrese geleneğinden gelenler arasında her zaman bir uzlaşmazlık var olmuş, ancak batılı sistemin kabul edilmesi sonucu bu ikilik ortadan kaldırılmıştır⁹.

Milletvekillerinin mesleki dağılımına bakıldığında, orduyu da içine almak üzere bürokrat kesimin ağırlığı görülmektedir. Osmanlı döneminde ordu ve bürokrasi ulema ile birlikte Türkiye'de geleneksel siyasal ve toplumsal düzenin dayandığı üç sütünü teşkil etmekteydi¹⁰. Ulemeden farklı olarak ordu ve bürokrasi son yüzyıl içinde büyük değişiklik geçirmiştir. Osmanlı Devleti kendisini yenen güce karşı tek başına direnebilecek orduyu ve bu ordunun dayanması gereken modern devleti kurmak için tüm çabalarını askeri ve idarî reformlara harcamıştır. Yeni yöntemler ve donanımlar, yeni okullar ve ders programları, batılı etki ve fikirlere açık, ülkelerinin küçülen statüsünün farkında ve eski bağılılıklarına Avrupa örneğinden esinlenen yeni ve köklü bir yurtseverliği de katan yeni bir subay ve memur türü yaratmıştır. On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı bürokrasisinde evlilik ve servet yoluyla yer edinen yüksek düzeyli memurlar yerine bürokratik bir geçmişe sahip olmayan ve Anadolu'nun çeşitli kasabalarından gelen öğrencilerin Mülkiye gibi okullar vasıtasıyla yetişmeleri sağlanmıştır. 1920-1931 yılları arasında eğitim gören bu öğrencilerin yarısından fazlası devletin yüksek kademelerinde görev almaya başlamışlardır. Bu durum sonraki yıllarda bürokratik elit

8. Ahmet Taner Kışlalı, "Parlamentonun Yapısal Evriminde Eğitim, Yaş ve Cinsiyet Boyutu", *Parlamentoculuğun İlk Yüzyılı*, Ankara, Ajans Türk Matb., 1976, s.166.

9. Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Ankara, Gündoğan yay., 1991, s.116.

10. On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı uleması hakkında bkz. Mehmet İpşirli, "XIX: Yüzyılda Osmanlı İlimiye Mesleği ve Uleması Hakkında Gözlemler", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu (Bildiriler)*, 25-27 Aralık 1989, Ankara, 1991.

kompozisyonunda meydana gelen değişime işaret etmektedir¹¹. Bütün bu değişiklikler ve reformlardan sonra, geniş bir çerçeveden toplanmakla beraber, kendi içinden beslenen askeri ve bürokrat sınıflar, imparatorluğun savunma ve yönetiminde imtiyazlarının ve sorumluluklarının derin inancını korumuşlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinde batı tipi eğitim alarak yetişen entelektüel bürokratlar Osmanlı modernleşmesinin bir aracı olarak kendilerini değişimin simgesi ve kanalı olarak telakki etmişler, devleti kendilerine ait bir aygıt gibi algılamışlardır. Bu durum Cumhuriyetin ilk yıllarında daha da güçlenmiş¹² ve Atatürk'ün Meclis'te grubunu oluşturmasına kadar da etkisini hissettirmiştir. Örneğin 1920'de Ankara'da toplanan Meclis'in üyeleri arasında 133 memur, 52 asker ve 32 din adamı bulunmaktadır¹³. İlk Meclis'te yüzde 43 olan bürokrat oranı ikinci ve üçüncü Meclislerde yüzde 54'lere çıkmış, daha sonra çok partili hayata geçilinceye kadar yüzde 45'lerin altına düşmemiştir¹⁴. 19. yüzyılda açılan Tıbbiye, Mülkiye ve Harbiye gibi üç önemli okulun mezunları Akşin'e göre burjuva zihniyeti taşıyan bir insan grubu olarak mektepliler'i oluşturması açısından önemlidir. Bunlar Osmanlıların hem yöneten katında yer almaktaydılar, hem de zihniyet ve kafa yapısı açısından burjuva zihniyeti taşımaktaydılar. Bu dönemde getirilen anlayış Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür¹⁵. Örneğin 316 milletvekilinden oluşan üçüncü Meclis'te Mülkiye kökenli 66, Harbiye kökenli 66 ve Tıbbiye kökenli 24 milletvekili bulunmaktadır¹⁶. Tek parti döneminde hemen hemen kabine üyelerinin de yarısını oluşturan bu kesimin Atatürk'e desteği büyük olmuştur. Bürokratik ağırlıklı Meclis işlev bakımından da bürokraside devletin temel meselelerine müdahale ederek toplumsal, siyasi, ekonomik konularda başarılı olmasını sağlamıştır¹⁷. Ayrıca taşradaki yönetici kesimin (illerde valilerin yüzde 99'u, ilçelerde kaymakamların yüzde 95'i olmak üzere) çoğunluğu Mülkiye mezunudur. Parlamenteoya girenlerin sosyal, mesleki ve eğitimsel alt yapılarının türdeşliği ve kabine üyelerinin yüksek düzeyli bürokratlardan oluşması 1950 yılına kadar devam etmiştir¹⁸. Kurtuluş Savaşından zaferle çıkan ordunun yönetimin içinde yer alması ise gerek idari yapıya yakınlığı, gerekse halktan aldığı destekle pek de zor olmamıştır. Ancak 1924 sonunda alınan kararla ordu siyasetten ayrılacak, hem milletvekili hem ordu mensubu olanlardan birini tercih etmeleri istenecektir. Böylelikle ordunun siyasetten uzak tutulmasının yanı sıra komutanların siyasi manevralarına engel olduğu anlaşılmaktadır. İkinci

11. Joseph S. Szylowicz, "Elites and Modernization in Turkey", *Political Elites and Political Development in the Middle East*, Ed. By Frank Tachau, Schenkman Publishing Company, Cambridge, 1975, s.31-32.
12. Ömer Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", *A.Ü. SBF Dergisi*, c.49, No:3-4, Haziran-Aralık 1994, s.97-98.
13. Güneş, a.g.e s.81.
14. Frey, a.g.e, s.181.
15. Sina Akşin, "Osmanlı-Türk Toplumundaki Sınıf Yapısı Üzerine Bir Deneme", *Toplum ve Bilim*, Yaz 1977, sayı:2, s.41.
16. Cemal Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2000, s.41.
17. İlknur Kılıç, *III. TBMM Döneminde Türk Siyasal Hayatı (1927-1931)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s.31.
18. Richard L. Chambers, "Turkey Bureaucracy and Reform", *Political Modernization in Japan and Turkey*, Ed. By Robert E. Ward- Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, New Jersey 1964, s.325-326.

TBMM döneminde alınan bu karar üzerine Meclis'te bulunan altı Milletvekili ordudaki görevinden ayrılmıştır¹⁹. Buna karşın ikinci dönemde milletvekilliği yaptıkları yada valilik ve sefirliklerde buldukları halde askerlik görevinden emekliye ayrılan istisnai önemli isimler de bulunmaktadır²⁰.

Bürokrasiden sonra ikinci sırada yer alan Serbest Meslek mensupları Avukat, Doktor, Dış Hekimi-Eczacı, Veteriner, Mühendis ve Gazetecilerden oluşmaktadır. Bunların içinde en yüksek oranı Avukatlar oluşturmaktadır. Bunda hukuk alanında gerçekleştirilen reformla artan laik hukuk uygulamaların ve bunu gerçekleştirecek laik mahkemelerin kabulünün etkisi büyüktür. Meclis'te önemli ölçüde yer alan bir başka meslek olan gazetecilik de mesleğin haber ve bilgi almanın artan önemine paralel olarak itibarının artmasıyla önem kazanmıştır. Özellikle gazeteciler yeni anlayışın yerleştirilmesinde ve halka yansıtılmasında kalemleri ile etkin olmuşlardır. Her ne kadar gazeteci ve hukukçuların rolü siyasal elitin diğer iki unsuru olan ordu ve bürokrasinin rolüne tabi olarak gerçekleşmişse de inkılâplara ilişkin söylemin topluma aktarılmasında ve pekiştirilmesinde aracı rolü oynayan meslek mensubu olarak gazetecilerin rolü inkâr edilemez. Zaten iktidarın sıkı kontrolünde olan basın farklı bir tavır sergilemesi, 1931 yılında değiştirilinceye kadar yürürlükte kalan 1909'da hayata geçirilen Matbuat Kanunu nedeniyle oldukça zor görülmektedir. Meclis'teki Serbest Meslek oranı bürokrasideki düşüşün aksine devamlı artış göstermiş, çok partili hayata geçişten sonra da bu durum devam etmiştir.

Meclis'te bulunan üçüncü büyük Meslek grubunu da tarım, ticaret ve bankacılıkla uğraşan girişimciler oluşturmaktadır. Meclis'in ortalama yüzde 20'sini oluşturan bu kesimin yalnız yüzde 6'sı tarımla uğraşmaktadır ki, Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu düşünüldüğünde bu oranın oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Frey'in tablolarında iki mesleği olanlarda Tarım ikinci meslek olarak kabul edilerek ilk mesleğin yer almasının da bu oranın düşük olmasında payı vardır. Din adamlarının Meclis'teki oranlarına bakıldığında ise eğitim düzeyinde olduğu gibi sayılarında da ciddi bir azalmayla karşılaşmaktadır. İlk Meclis'teki yüzde 17'lik yüksek orana karşın beşinci yasama yılında bu oran yüzde 3'lere gerilemiştir. 1931 yılından sonra Meclis'e hiçbir yeni din adamı girememiş, mevcutlar önceki dönemlerden kalanlardan ibaret olmuştur²¹.

Meclis'te bulunanların genel dağılımına bakıldığında farklı oranlarda pek çok meslek grubunun temsil edildiği görülmektedir. Bunlar arasında emekli askerler, yerel

19. Aydın Milletvekili İzzettin Paşa, Bursa Milletvekili Ali Hikmet Paşa, Elazığ Milletvekili Cevat Paşa, İstanbul Milletvekili Fevzi (Çakmak) Paşa, İzmir Milletvekili Fahrettin Paşa, Kırklareli Milletvekili Şükrü Naili Paşa istifa etmiştir. Bkz. Mehmet Emin Dinç, *II Dönem TBMM Türk Siyasi Hayatı (1923-1927)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s.15.

20. Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kazım Özalp, Fuat Bulca, Mehmet Nuri Conker, Refet Bele, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar Eğilmez, Halit Akmansu, Halit Karsıalan, Rüştü Paşa, Mehmet Arif (Ayıcı), Kemalettin Sami Gökçen, Muhittin Akyüz, Naci Tınaz, Kazım Dirik ve Kazım İnanç Paşalar ikinci dönemde milletvekilliği yaptıkları halde ordu mensubu olarak kalan ancak daha sonra askerlikten emekliye ayrılan paşalardır. Bu konuda bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, Cem Yay., 1992, s. 114-116.

21. Frey, a.g.e, s.126.

yöneticiler, üniversite profesörleri, öğretmenler, hukukçular, doktorlar ve müteşebbisler şeklinde bir sıralama yapılabilir. İşçi kesiminden temsilcilerin bulunmadığı Meclis'te tarım kesimi olarak nitelendirilen kesim ise, çoğunlukla büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. 1920'den başlayarak kurulan Meclisler içinde ilk Meclis'in yeri diğerlerinden farklıdır. Bu Meclis temsil ettiği kesimler itibariyle heterojen bir yapıya sahiptir. Yani temsil kabiliyeti yüksektir. Samet Ağaoğlu ilk meclisi "*Türk milletinin ta kendisidir*" diye tanımlamaktadır²². Vekillerin oldukça sade olan dış görünüşlerinde olduğu kadar fikri yapılarında da belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Anayasa görüşmeleri sırasında üç ana grup etrafında Tesanütçüler, Milliyetçiler ve Komünistler olarak toplanan farklı fikir cereyanlarına sahip milletvekilleri, uzun süre konuşmalarla ateşli fikirler savunmuşlardır²³. Mustafa Kemal ve taraftarlarının Birinci Grup, onun dışındakilerin ise İkinci Grup olarak adlandırıldığı Cumhuriyetin yeni siyasal kadrosu, kısa zaman içinde Mustafa Kemal'in İkinci Grubu Meclis dışında bırakması sonucu daha rafine bir hal almış ve farklı siyasî heyecanlar yerini belirlenen programda hareket etme seyrine bırakmıştır. Bu nedenle birinci Meclis'ten sonra heterojen bir Meclis yapısından söz etmek neredeyse mümkün değildir.

Eğitimi ve mesleki yapıları yukarıda anlatılan inkılâpçı kadronun önemli bir kısmının yurt dışında eğitim görmüş olması ve en az iki yabancı dil bilmeleri ve batıyı tanımaları da önemli bir avantajdır. Bu özellikleri onların çağdaşlaşma yolunda atılan adımlarda öncül olmalarını kolaylaştırmıştır. Değişen toplumsal yaşam unsurlarına uyum göstermede, laik esaslar üzerine inşa edilen yapının korunması ve sürdürülmesi kararlılığını göstermede batı görmüş olmalarının etkisi büyüktür. Bu durumun zaman zaman toplumun alışkanlıkları ile çeliştiği görülebilmektedir. Ancak köklü değişimin kısa sürede yapılmış olmasının doğası gereği bazı uygulamalar sert ve radikal olarak nitelendirilmekte ve bu da modernleşme eğiliminin istenilen düzeyde olmaması gibi bir sonuç doğurabilmektedir.

Bu arada değinilmesi gereken bir konu da parlamenterlerin içinde yetiştikleri kültürel atmosferle ilgilidir. Milletvekillerinin doğduğu illeri temsil etmesi olarak algıladığımız yöresellik olgusu, 1920'de yüzde 62 oranında iken 1935'de bu oran yüzde 34'e düşmüş, Atatürk'ün ölümünden sonra, özellikle çok partili hayata geçildikten sonra bu oran yüzde 66'lara kadar çıkmıştır²⁴. Bu da Atatürk dönemindeki asker ve sivil bürokratların hakim kadroda oldukça etkin olduğunu ve onun ölümünden sonra var olan gizli muhalefetin ister istemez açığa çıktığını göstermektedir²⁵.

22. Yazar ilk Meclis'i oluşturanlar hakkında şunları söylemektedir. "Bu Meclisi teşkil eden mebusların çoğu esaslı bir tahsilden yoksun, görünüşü basit ve sade, bir çocuk kadar saf insanlardı. Bu insanlardan yine birçoğu fala, mucizeye, rüyaya inanıyordu. Bir kısmı temsil ettikleri ilin polis komiseri iken seçilmişti. Bazısı ilkokul öğretmeni, bir kısmı henüz bırakılmış yedek subaydı. İçlerinde kabilelerinin ve dağlarının başında mutlak bir şekilde hüküm süren aşiret ve yolları kesen eşkiya reisleri vardı. Bu beylerin, reislerin yanında şöhretleri memleket sınırını aşmış ordu kumandanları, devlet idare etmiş insanlar oturuyorlardı. Bir kelime ile birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Türk milletinin ta kendisi idi". Samet Ağaoğlu, *Kuvayi Milliye Ruhü*, Ankara, Kültür Bak. Yay, 1981, s.25. Bu konuda ayrıca bkz. Nurşen Mazıcı, *Atatürk Döneminde Muhalefet, İstanbul, Dilmen Yay.*, 1984; Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, İstanbul, İletişim Yay., 1995.

23. Ağaoğlu, a.g.e, s.26-27.

24. Frederic W. Frey, "Patterns of Elite Politics in Turkey", *Political Elites in The Middle East*, Ed.by George Lenczowski, 1975, s.59.

25. Turhan, a.g.e, s.117-118.

Milletvekillerinin yaş, eğitim ve mesleki durumlarının dışında önemli olan diğer bir faktör de hangi sosyal sınıflardan geldikleridir. Türk toplumunda kesin çizgilerle ayrılan sosyal sınıf anlayışı bulunmamaktadır. Oldukça yüksek oranda sosyal hareketliliğin olduğu toplumda basit bir köylü veya asker devletin yüksek kademelerine kadar gelebilmektedir. Özellikle askeri okullarda verilen profesyonel eğitim bunu sağlamada en önemli araçlardandır²⁶. Seçilenlerden önemli bir kısmı bu tür memurlardan oluşmaktadır. Milletvekillerinin aile yapılarına ilişkin mevcut kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, Frey'in 344 milletvekilinin babalarının meslekleri ile kendi mesleklerini kıyasladığı tabloda²⁷ hangi toplumsal sınıflardan geldiklerine ilişkin ip uçları yer almaktadır. Bu tabloyu incelediğimizde çıkan sonuçlara göre, bürokrasiden gelen vekillerin babalarının da bu meslekten olma oranı yüzde 38, askerlikte bu oran yüzde 47, memuriyette yüzde 51, tarım ve ticaretle yüzde 71 ve en yüksek oran olan din adamlığında yüzde 92'dir. Buna göre Meclis'te temsil oranının yüksek olduğu mesleklerden temsil oranının düşük olduğu mesleklere doğru ailenin sosyal statüsünün devam etme oranı artmaktadır. Geneline bakıldığında ise vekillerin yüzde 27'si babaları ile aynı mesleği icra etmektedir. Öte yandan vekillerin babalarından yüzde 44'ünün bürokrasiden gelmesi bürokrasinin ağırlığını korumaya devam ettiğini açıklamaktadır. Bu verilere göre vekillerin yarısından fazlasının babalarının meslekleri yüksek eğitim gerektiren işlerden oluşmaktadır. Babaların eğitimleri bilinmemekle birlikte, Meclis'te yüksek okul bitirme oranının yüzde 70'lere varmış olması eğitim ve sosyal düzeyi yüksek ailelere ilişkin tahminleri doğrulamaktadır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi yüksek toplumsal statü Türk siyasal elitinde yer alabilmenin ön şartı değildir. Şöyle ki, Atatürk'ün babası küçük bir memur, Enver Paşa'nın köprü muhafızıdır ve Jön Türkler üçlüsünden Cemal ve Talat Paşaların kökeni ise mütevazı ailelere dayanmaktadır. Diğer yandan Ali Fuat Cebesoy bir paşanın, Rauf Orbay bir yöneticinin ve Kazım Karabekir de bir jandarma subayının oğludur²⁸. Bu konuda Turhan Oğuzkan fakir bir aileden gelmenin bir handikap olmadığı ve iyi bir aileden gelmenin avantaj olmakla birlikte başarının garantisi olmadığını söyleyerek durumu çok iyi özetlemektedir²⁹.

Milletvekillerinin görev sürelerine bakıldığında örneğin dördüncü dönemde seçilen 330 Milletvekilinden 210'unun daha önce görev yapmış olduğu görülür. 120 milletvekili ilk kez seçilmişlerdir. İlk kez seçilenlerden daha sonra görev yapanların sayısı 81'dir. Deneyimli milletvekilleri bu dönemde Meclis'in %60'ını oluşturur. Milletvekilliğinin tercih edilmesinde prestijli bir iş olmasının etkisi büyüktür. Dikkat çekici bir nokta da Meclis'e devam konusunda gösterilen hassasiyettir³⁰.

26. Frey, a.g.e, s.136.

27. Frey, a.g.e, s.141.

28. Dankwart A. Rustow, "Atatürk as Founder of a State", *Prof.Dr. Yavuz Abadan'a Armağan*, A.Ü. S.B.F. Yay., No.280, 1969, s.352.

29. Turhan Oğuzkan, *Adult Education in Turkey*, Paris: UNESCO Education Clearing House, 1955, s.10.

30. Kılıç, a.g.e, s.141.

Atatürk Dönemi Türk Siyasal Elitinin İzlediği Yöntem

İnkılâpçı kadronun sosyo-kültürel yapısına bakıldığında büyük ölçüde ortak geçmişe sahip, bir kısmı daha önceki idari yapıda görev almış ve Milli Mücadele ile Ankara'ya geçmiş olanlarla, bir kısmı da İttihat ve Terakki döneminin askeri bürokrasisinden gelen seçkin bir subay grubundan oluştuğu görülmektedir³¹. İnkılâpçı kadroda askerlerin önemli bir rol oynamasında Anadolu'da orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen bir çocuğun eğitim almak amacıyla ancak askeri okullarda yetişme imkanının bulunmasının da etkisinin olduğu söylenebilir. Daha önce de belirtildiği üzere bu asker-sivil bürokratik sınıfın oluşum sürecindeki fikri yapısında etkili olan üç önemli unsur milliyetçilik, halkçılık ve bir ölçüde de anayasal siyasal demokrasidir³².

Türk milliyetinin toplumda hakim unsur oluşunu sağlamak ve halk egemenliğine dayalı bir idare biçimi gerçekleştirmek isteğini daha Milli Mücadelenin başlangıcından itibaren vurgulayan kadro, henüz savaş sona ermeden Meclis'i açarak ve ardından Teşkilat-ı Esasiye kanununu hazırlayarak anayasal düzene verdiği önemi göstermiştir. Bir ideolojiye veya doktrine dayalı olmaksızın vatani kurtarmak esas olmak üzere girişilen bu hareket, daha sonraları Kemalizm veya Atatürkçü Düşünce Sistemi olarak formüle edilen Cumhuriyetin altı ilkesini kendisine amaç edinmiştir. Milliyetçilik ve halkçılıktan sonra, Saltanatın ve Halifeliğin kaldırılmasını takiben ortaya konan ve kendisinden asla taviz verilmeyeceği her fırsatta dile getirilen laiklik ilkesi gelmektedir. Laiklik geleneksel bürokrasiyi tasfiye etmenin en etkili araçlarından biri olmuş ve Kemalist kadro yasaları dinin etkisinden soyutlayarak, dini devlete tabi kılmayı amaçlamıştır³³. Laiklik ilkesinin ortaya konulmasıyla birlikte inkılâpçı kadrodaki ilk çözülme de gerçekleşmiş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kuran Atatürk'ün silah arkadaşları Şeyh Sait Ayaklanması gerekçe gösterilerek siyasetten uzaklaştırılmışlardır³⁴. Aynı zamanda siyasal düzenin askeri etkilerden arındırılması amacıyla ordu komutanlarına siyaset yapma yasağı getirilmiş, pek çoğu siyaseti tercih ederek ordudan ayrılmışlardır. Bu bir bakıma iktidarın kendisine karşı tek eylemin geleceği yer olan ordunun etkisini bertaraf etmek anlamına gelmektedir. Böylelikle asker bürokrasi sivil bürokrasinin egemenliği altına alınmış ve sivil bürokrasi bütün siyasal olaylara egemen olmuştur³⁵.

İnkılâpçı kadro kendinden önceki yönetimleri ve yönetim anlayışlarını çeşitli yönleriyle eleştirmekteydi. Padişah devletin yönetiminde yeterli iradeyi gösterememiş, İttihatçılar ise Anayasal Meşrutî düzene geçmiş olmakla birlikte Anayasayı kendi isteklerini yerine getirmede bir araç olarak kullanmışlardır. Ancak *Türk Milliyetçiliği* kavramının ve modernleştirme anlayışının, Osmanlı İmparatorluğu'nun öteki etnik gruplara göre geç de olsa *Genç Türkler* tarafından ortaya konması ve Mustafa Kemal ve çevresinin de temelini milliyetçilik fikrine dayandırdıkları, anlayışlarında onları model aldıkları söylenebilir. Yeni devlet ve onun kadrosu Osmanlı'da olduğu gibi içeriği

31. Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, Cem yay., 1973, s.202.

32. Metin Hepar, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara, ODTÜ Yay., 1974, s.96.

33. Ali Yaşar Sarıbay, "Kemalist İdeolojide Modernleşmenin Anlamı: Sosyo-Ekonomik Bir Çözümleme Denemesi", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, 1986, s.200.

34. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nurşen Mazıcı, *Belgelerle Atatürk Dönemine Muhalefet (1919-1936)*, İstanbul, Dilmen Kitabevi, 1984.

35. Emre Kongar, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997, s.478.

değişmiş olan meşruiyeti tekelinde tutuyordu. Ancak bu kez meşruiyetin kaynağı padişah-halifenin yerine ulus egemenliği olmuştur³⁶. Bu dönemde Türk toplumunun dönüşümünü sağlayacak yenilikçi düşünce birikiminin oluşması da devrimci bir kadronun oluşmasını sağlamıştır³⁷.

Tek parti dönemi kadrosunun oluşumunda Mustafa Kemal Paşa'nın tercihleri önemli bir rol oynamıştır³⁸. Atatürk döneminde genel siyasetin şekillendirilmesi sadece Atatürk ve Milli Mücadeleden beri birlikte çalıştığı ideal arkadaşlarının bir hakkı olarak saklı tutulurken programların uygulanması büyük ölçüde başkalarına; yani Kemalist doğrultuda modern metotlarla siyasal ve mesleki eğitim görmüş ve tecrübe kazanmış bulunan, sayıları da gitgide artan genç elemanlara bırakılmıştır³⁹.

İnkılapların gerçekleştirildiği sırada Atatürk'ün yakın çevresinde bulunanlara bakıldığında onu en sık ziyaret eden kişilerin önemli bir kısmı ile beraberliklerinin öğrencilik yılları ve Jön Türkler hareketi öncesinde Selanik'teki gizli siyasal faaliyetler dönemine rastladığı görülür. 1908-1914 yılları arasındaki Jön Türkler hareketi sırasında edinilen tecrübelerin, gerek Atatürk'ün gerekse çeşitli zamanlarda fikirlerine danıştığı ve fikirleri muhatapları tarafından adeta Cumhurbaşkanı'nın fikri imiş gibi kabul edilen bir grup insanın hareket tarzları üzerinde büyük etkiler taşıdığı anlaşılmaktadır⁴⁰. Mustafa Kemal Paşa'nın gençlik yıllarında başlayan liderlik karizmasının daha sonra inkılâpçı kadronun üzerinde de oldukça etkin olduğu bilinmektedir.

İnkılâpçı kadronun siyasal ve toplumsal nitelikli yenilikleri karşı koyma eğilimlerinden etkilenmeksizin gerçekleştirmedeki başarılarının sebebi bu grubun birbirlerine olan bağlılık ve güven duygularından kaynaklanmaktadır. Turhan Tokgöz'ün *samimi*, İsmail Cem'in ise *iyi niyetli* olarak tanımladığı kadronun bu özelliğinin, tüm ilerleme hedeflerine rağmen istenilen başarıyı gösterememeleinde payının olduğunu belirtilen görüşlere göre, siyasal ve ekonomik alanda bir bütün haline gelen fikir sistemlerinin gelişmediği ve aydın kesimin inkılâpçılara yol göstermede başarısız oldukları ortamlarda, ülkenin kendi bünyesine uygun bir hukuk, eğitim, ekonomi politikası bulamayıp batıyı kopya eğiliminin arttığı dile getirilmektedir⁴¹. Ancak şunu unutmamak gerekir ki Atatürk'ün modernleşme anlayışında Türk toplumunun ortak değerlerini bir amaç etrafında toplamak için kültürel alanda önemli inkılaplar gerçekleştirilmiş, donmuş bir kalıp öngörmek yerine elde ettiği bilgi ve deneyimini toplumun kendi iç dinamiklerini harekete geçirmek üzere kullanan bir hareket tarzı benimsenmiştir.

Cumhuriyetin siyasal kadrosundan söz ederken büyük politik tartışmalara sahne olmasının yanı sıra genç ve umut veren siyasi liderler için de bir *deneme alanı* vazifesi gören *Akşam yemeği Akademisi*⁴², *uygulamalı siyasal ve toplumsal bilimler okulu*⁴³ gibi

36. Ali Kazancıgil, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", *Türk Siyasal...*, s.184.

37. Lewis, a.g.e, s.231-238.

38. Atatürk'ün yakınında bulunan kişiler hakkında bkz. Kemal Arıburnu, *Atatürk ve Çevresindekiler*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1995.

39. Walter Weiker, "Kemal Atatürk'ün Yakınları", *Belleten*, c.XXXIV, Ekim 1970, No:136, s.616.

40. Weiker, a.g.m, s.613-614.

41. İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, Ahmet Sarı Matb., 1971, s.264.

42. Weiker, a.g.m., s.619.

43. Tekinalp, *Kemalizm*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yay., 1998, s.91.

adlarla anılan Çankaya Köşkü'nün akşam sofralarından da söz edilmelidir. Hemen her akşam parti yöneticileri, bakanlar, milletvekilleri ve düşünce adamlarınca ziyaret edilen Çankaya sofrası, Atatürk'ün başkanlığında siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunların tartışıldığı bir yer olmuştur. Pek çok inkılâbın temeli burada atılmıştır. Hatta bazen ilk uygulamalar burada gerçekleştirilmiştir. Alfabe, dil ve tarih konularındaki inkılâpların fikir tartışmaları özellikle 1930 yılı sonrasında bu konulara yoğun ilgi duyan Atatürk tarafından bizzat yönetilmekteydi⁴⁴. Atatürk'ün bizzat sorularıyla sınav yaptığı bu kişilerden bir kısmı onun görüşlerini bilmedikleri için temkinli cevaplar verirken, sözünü esirgemeyenlerin de bu sofrada yer aldığı bilinmektedir⁴⁵. Kısaca Atatürk burada kendi kurduğu siyasal kadronun eğitimini de üstlenmiş ve daha sonra Atatürkçü Düşünce Sistemi adını alacak olan değerler sisteminin bilimsel temellerini burada atmaya çalışmıştır.

Sonuç

Buraya kadar çeşitli yönleriyle vermeye çalıştığımız Cumhuriyet'in genç, eğitilmiş, yabancı dil bilen, batı görmüş, bürokrat kökenli, orta sınıf ve üzeri ailelere mensup ve milliyetçi, halkçı, laik ve anayasal demokrasiden yana olan inkılâpçı kadrosunun bütün bu özellikleriyle giderek seçkin bir kadro oluşturduğunu ve siyasal tutumlarında da merkezîyetçi devlet anlayışına paralel olarak geliştirilen seçkinlik tavrının etkin olduğunu söylemek mümkündür. Gerek aldıkları eğitim, gerekse ağırlığı bürokrasi sınıfından oluşan bu kesimin Osmanlı bürokrasisinden devraldığı "seçkinlik" yaklaşım, daha önce de bahsedildiği üzere tek parti döneminde *halk için halka rağmen* şeklinde formüle edilen anlayış, derece farkı ile devam ettirilmiştir. Kadro yönünden buradaki asıl sorun, halkın katılmadığı yönetimle arasında açılan farkı kapatmaya yönelik çözüm önerilerinin bu kesimlerce üretilememiş olmasından başka, bunun sorun olarak görülmemesidir.

44. Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul, Altın Kitaplar Yay., 1990, s.541-542.

45. Atatürk ile Reşit Galip arasında akşam yemeği sırasında geçen şiddetli bir tartışma sonucu Atatürk sofrayı terk etmiştir. Ancak bir süre sonra Galip'i affederek tekrar sofrasına kabul etmiştir. Bu konuda bkz. Cemal Granda, *Uşağı İdim*, İstanbul, Hürriyet Yay., 1973, s. 76-83.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet, *Kuvayi Millîye Ruhu*, Ankara, Kültür Bak. Yay, 1981.
- Akşin, Sina, "Osmanlı-Türk Toplumundaki Sınıf Yapısı Üzerine Bir Deneme", *Toplum ve Bilim*, Yaz 1977, sayı:2, s.31-46.
- Avcı, Cemal, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2000.
- Cem, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, Ahmet Sarı Matb., 1971.
- Chambers, Richard L., "Turkey Bureaucracy and Reform", *Political Modernization in Japan and Turkey*, Ed. By Robert E. Ward- Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, New Jersey 1964, s.301-327.
- Çaha, Ömer, "Osmanlı'da Sivil Toplum", *A.Ü. SBF Dergisi*, c.49, No:3-4, Haziran-Aralık 1994, s.79-99.
- Demirel, Ahmet, *Birinci Mecliste Muhalefet*, İstanbul, İletişim Yay., 1995.
- Diñç, Mehmet Emin, *II Dönem TBMM Türk Siyasal Hayatı (1923-1927)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992.
- Ertan, Temuçin Faik, *Kadrocular ve Kadro Hareketi: Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler*. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.
- Frey, Frederic W., "Patterns of Elite Politics in Turkey", *Political Elites in The Middle East*, Ed.by George Lenczowski, 1975, s.41-82.
- Frey, Frederick W., *The Turkish Political Elite*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1965.
- Granda, Cemal, *Uşığı İdim*, İstanbul, Hürriyet Yay., 1973.
- Güneş, İhsan, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1997.
- Heper, Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara, ODTÜ Yay., 1974.
- İpşirli, Mehmet, "XIX: Yüzyılda Osmanlı İlmiye Mesleği ve Uleması Hakkında Gözlemler", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu (Bildiriler)*, 25-27 Aralık 1989, Ankara, 1991.
- Kazancıgil, Ali, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, 1986, s.171-188.
- Kılıç, İlknur, *III. TBMM Döneminde Türk Siyasal Hayatı (1927-1931)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- Kışlalı, Ahmet Taner, "Parlamentonun Yapısal Evriminde Eğitim, Yaş ve Cinsiyet Boyutu", *Parlamentoculuğun İlk Yüzyılı*, Ankara, Ajans Türk Matb., 1976, s.163-186.
- Kongar, Emre, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997.
- Lord Kınros, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul, Altın Kitaplar Yay., 1990.
- Mazıcı, Nurşen, *Belgelerle Atatürk Dönemine Muhalefet (1919-1936)*, İstanbul, Dilmen Kitabevi, 1984.
- Oğuzkan, Turhan, *Adult Education in Turkey*, Paris: UNESCO Education Clearing House, 1955.
- Rustow, Dankwart A., "Atatürk as Founder of a State", *Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan*, A.Ü. S.B.F Yay., No.280, 1969, s.517-572.
- Sarıbay, Ali Yaşar, "Kemalist İdeolojide Modernleşmenin Anlamı: Sosyo-Ekonomik Bir Çözümleme Denemesi", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, 1986, s.189-204.
- Selek, Sebahattin, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, Cem Yay., 1973.

Szyliowicz, Joseph S., "Elites and Modernization in Turkey", *Political Elites and Political Development in the Middle East*, Ed. By Frank Tachau, Schenkman Publishing Company, Cambridge, 1975, s.23-68.

Tekinalp, *Kemalizm*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yay., 1998.

Toynbee, Arnold J., *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, Çev: Kasım Yargıcı, İstanbul, Milliyet Yay., 1971.

Tunaya, Tarık Zafer, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, Turhan Kitabevi, 1981.

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, Cem Yay., 1992.

Turhan, Mehmet, *Siyasal Elitler*, Ankara, Gündoğan Yay., 1991.

Türkeş, Mustafa, *Kadro Hareketi, Ulusçu Bir Sol Akım*, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

Weiker, Walter, "Kemal Atatürk'ün Yakınları", *Belleten*, c.XXXIV, Ekim 1970, No:136, s.609-631.

Weiker, Walter, "Osmanlı Bürokrasisi: Modernleşme ve Reform", Çev: Ş. Büyükdavras-E. Oyal, *Amme İdaresi Dergisi*, Mart 1973, s.98-111.